

Είχαμε κοπανήσει δυο μπουκάλες σλιβοβίτσα, γιουγκοσλάβικη ρακή από δαμάσκηνα που αρέσει πολύ σ' αυτά εδώ τα μέρη, κι αρχίζαμε το τρίτο μπουκάλι. Ήμασταν εγώ, ο άντρας της ξαδέλφης μου, ο Σρέτσκο, και κάτι φαντάροι, ο Ρούντι, ο Ιοσίπ κι ο Μάτε, παλιοί φίλοι, που είχαν εδώ τη βάση τους.

Εκείνοι κατεβάζανε τη ρακή λες κι ήταν νερό και δεν είχαν σκοπό να σταματήσουν. Είχαμε πει σ' όλα τα σπίτια των φίλων του όπου ο Σρέτσκο είχε μπει για να χαιρετήσει. Εκείνο ήταν το σπίτι του Ρούντι. Αρχίζε να με χτυπάει στο κεφάλι. Εδώ και λίγες ώρες βρισκόμουν κοντά στο Γκοσπίτς, στη Λίκα. Ερχόμουν από το Φιούμε μαζί με τον Σρέτσκο που θα μιλούσε με κάποιους συγγενείς του για να τακτοποιήσει τους γονιούς του, γιατί θέλανε να επαναπατριστούν, μετά από πολλά χρόνια μετανάστευσης στη Γερμανία. Έπρεπε ν' αποφασίσει αν μπορούσαν να επιστρέφουν στο παλιό τους σπίτι, στη Λίκα, ή αν θα 'πρεπε να τους τακτοποιήσει στο Φιούμε. Και μου 'χε ζητήσει:

— Θεες να 'ρθεις μαζί μου; Θα μου κάνεις παρέα στο ταξίδι και θα δεις λίγο τα μέρη όπου έγιναν μάχες. Συγγραφέας είσαι, έτσι δεν είναι; Μπορεί να σου χρησιμέψουν για κανένα διήγημα.

Άσχετο αν θα 'γραφα ή όχι, για μένα που τον πόλεμο τον είχα δει μονάχα στην τηλεόραση και στις εφημερίδες, ήταν μια ευκαιρία που δεν έπρεπε να τη χάσω. Πάντως, πέρα από την περιέργεια, είχα δεχτεί εκείνο το εκτός προγράμματος και για το λόγο ότι είχα αρκετό χρόνο στη διάθεσή μου. Είχα έρθει στο Φιούμε από τη Ρώμη, για να θάψω τον πατέρα μου. Μάλιστα, για να τον θάψω. Γιατί είχε πεθάνει κι η τελευταία του επιθυμία ήταν να τον θάψουμε στο Φιούμε, τη γενέτειρά του. Μόνο που στο δημοτικό νεκροταφείο της Κοζάλα δεν είχαν ακόμη διαθέσιμους τάφους. Μια ατέλειωτη σειρά από λείψανα περίμεναν να ενταφιαστούν εκεί, γέροι σαν τον πατέρα μου, αλλά προπάντων πάρα πολλοί νέοι στρατιώτες, των οποίων τα πτώματα είχαν περισυλλέξει στα πεδία των μαχών της Κράϊνας και της Σλαβονίας, τα αναγνώρισαν και γλύτωσαν έτσι από μια ανώνυμη ταφή.

— Τι νόημα έχει, είχα ρωτήσει αμήχανος τον πατέρα μου, καθισμένος πλάι του στο νοσοκομείο, στις οδυνηρές εκείνες ώρες λίγο πριν πεθάνει από ηπατίτιδα.

Κι εκείνος, υψώνοντας με δυσκολία τα στρογγυλά, γυαλιστερά, υγρά του μάτια, στο σκαμμένο από τον πόνο πρόσωπό του:

— Θέλω να γυρίσω για πάντα στη γη μου, μού είχε απαντήσει, προφέροντας με δυσκολία τα λόγια του, κα-

θώς δεν φορούσε πια την οδοντοστοιχία του και το άδειο στόμα του ήταν μαλακό σαν από λάστιχο.

Είχαν περάσει πάνω από πενήντα χρόνια από τότε που μαζί με τη μάνα μου, είχαν εγκαταλείψει το Φιούμε, μαζί με χιλιάδες άλλους Ιταλούς πρόσφυγες από την Ίστρια και τη Δαλματία, γιατί δεν ήθελαν να ζήσουν κάτω από το καθεστώς του Τίτο στην πρώτη Γιουγκοσλαβία. Η πληγή εκείνου του αποχωρισμού δεν είχε επουλωθεί ποτέ.

Σαν πέθανε, έκανα το παν για τη μεταφορά της σορού. Μια βδομάδα αργότερα βρισκόμουν στο Φιούμε, αφού είχα διασχίσει τη μισή Ιταλία με τη νεκροφόρα, περνώντας τα νέα σύνορα, πρώτα της Σλοβενίας, και κατόπιν της Κροατίας: τα νέα κράτη.

Περιμένοντας να 'ρθει η σειρά του, τον πατέρα μου τον είχαν τακτοποιήσει, με τον αριθμό 29, στο ψυχρό νεκροστάσιο του κοιμητηρίου, γεμάτο στοιβαγμένα φέρετρα, ανάμεσα σε κάποιον Ιβίτσα Λόντσαρ, έτος γέννησης 1968, κι έναν Τόμισλαβ Μπάμπιτς, είκοσι δύο χρονών, πεσόντες κι οι δυο στον πόλεμο.

Ο πόλεμος! Στο Γκοσπίτς ήταν το πρώτο πράγμα για το οποίο είχαμε αρχίσει να μιλάμε με τους φίλους του Σρέτσκο.

Τώρα τους άκουγα να καγχάζουν. Γιατί η SFOR, η Stabilization Force, δηλαδή η δύναμη του ΟΗΕ που ήλεγχε την περιοχή, είχε διατάξει να απαγορευτούν όλα τα όπλα με βλήματα των 12 χιλιοστών και πάνω, σε βάθος είκοσι χιλιομέτρων από τη μια κι από την άλλη πλευρά της μεθοριακής γραμμής.

— Μη μου πείτε πως θέλουν ν' αφήσουμε τη γη μας σ' εκείνους τους μπάσταρδους! διαμαρτυρήθηκε ο Ρούντι.

Οι μπάσταρδοι ήταν οι Σέρβοι. Ή καλύτερα, οι Σερβοβόσνιοι, τα ορφανά του στρατηγού Μλάντιτς κι εκείνου του θεότρελου του Κάραζιτς, που λαγοκοιμόνταν με τα όπλα παρά πόδα στο Μπιχάτς, μόλις πενήντα χιλιόμετρα πιο κει.

Ο Ρούντι με τράβηξε απ' το χέρι.

— Έλα, Μπρούνο.

Σηκώθηκα από την καρέκλα, λίγο τρεκλίζοντας, κι ως μην ήμουν ολότελα μεθυσμένος. Πήρα μια βαθιά αναπνοή. Η ατμόσφαιρα μες στο δωμάτιο ήταν αποπνιχτική: βρομούσε σλιβοβίτσα και σάπιο ξύλο. Βγήκαμε από το σπίτι, από μια ξεχαρβαλωμένη πόρτα. Όλο το σπίτι, άλλωστε, ήταν ξεχαρβαλωμένο, με τους τοίχους γεμάτους ρωγμές από τις μπόμπες.

— Τι μπάσταρδοι! σχολίασε ο Ρούντι.

Φορούσε την πολύχρωμη στολή παραλλαγής, του φαντάρου. Όπως ο Μάτε κι ο Ιόσιπ, οι συνάδελφοί του, που ήρθαν πίσω μας με τον Σρέτσκο· αυτός, όμως, ήταν ντυμένος στα πολιτικά, οπλισμένος με την τρίτη μπουκάλα σλιβοβίτσα, σφιγμένη στο στήθος, εκεί όπου οι άλλοι κρατούσαν το M-70. Πλησιάσαμε τον κατεστραμμένο σκελετό ενός τανκ, που το είχαν φάει οι φλόγες, εγκαταλειμμένο μέσα σ' ένα στενό ξέφωτο περιτοιχισμένο από το ζωηρό και υγρό πράσινο εκείνων των βουνών με τις δαμασκηνιές. Είδα τον Ρούντι να γλιστράει κάτω από το τανκ. Σαν αντιλήφθηκε ότι δεν ήμουν δίπλα του, πρόβαλε ξανά το κεφάλι του.

— Έλα να σου δείξω κάτι.

— Εκεί κάτω; ρώτησα απορημένος.

— Εμ, πού αλλού;

Έσκυφα και σύρθηκα κι εγώ ανάμεσα στις ερπύστριες. Ήταν μια τρύπα· ίσα-ίσα χωρούσε να περάσει ένας άνθρωπος. Ο Ρούντι χώθηκε μέσα. Εγώ δίστασα, άρχισε να με περιλούει κρύος ιδρώτας μέσα σε κείνο το στενό πέρασμα, που έμοιαζε σαν να έμπαινες σε τάφο. Φοβόμουν μήπως το άρμα μάχης βουλιάξει με κείνες τις κατεστραμμένες ερπύστριές του και με θάψει από κάτω. Από κει μέσα έβλεπα τα άρβυλα του Μάτε και του Ιόσιπ και τα παπούτσια γυμναστικής του Σρέτσκο, που τον φώναζα βραχνιασμένος. Πρόβαλε λοξά το κεφάλι του, με τ' αυτί κολλημένο στη γη.

— Τι τρέχει;

— Φοβάμαι μήπως βουλιάξει το χώμα ή το τανκ.

— Έλα, μωρέ... Χώσου μέσα, μου είπε, εννοώντας να μπω μες στην τρύπα, από όπου ο Ρούντι με τραβούσε από το πόδι.

Αλλά ήμουν σαν μπλοκαρισμένος· πρέπει να το αντιλήφθηκε ο Σρέτσκο, και μου πάσαρε το μπουκάλι τη σλιβοβίτσα.

— Έλα, ρούφα και θα σου περάσει.

Άρπαξα το μπουκάλι και τράβηξα μια γερή ρουφηξιά. Ένιωσα το οινόπνευμα να μου καίει το λαρύγγι και το στομάχι. Παρά τρίχα να μου πάει στραβά. Πήρα θάρρος, χώθηκα σχεδόν εντελώς στην τρύπα, πιάστηκα από έναν πάσσαλο κι ύστερα από έναν άλλο. Σε λίγο βρέθηκα μες στη λάσπη ενός οχυρού σκαμμένου κάτω απ' τη γη, ανά-

μεσα σε σάκους από άμμο και δοκάρια που με υποχρέωναν να στέκομαι σχεδόν διπλωμένος στα δύο. Ο Ρούντι, με ένα φακό τσέπης, φώτιζε κάσες με χειροβομβίδες, νάρκες, ρουκετοβόλα, οπλοπολυβόλα, άλλα όπλα και πολεμοφόδια, κάθε λογής βλήματα. Ύστερα άρχισε να γελάει παίρνοντάς μου το μπουκάλι που, χωρίς να το αντιλαμβάνομαι, έσφιγγα ακόμη στα χέρια και, προτού το βάλει στο στόμα του, είπε:

— Για δεσ, των 12 χιλιοστών! Αν δοκιμάσουν να μας επιτεθούν μ' αυτά, θα του κάνουμε τον κώλο τούμπανο του Μλάντιτς.

Άρπαξε ένα ντουφέκι:

— Έχουμε και όπλα που τα πήραμε από τους Τσέτνικους. Ήταν κι αυτοί Σέρβοι. Ψιλοπράγματα!

— Τι είναι;

— Ένα PPSH 41, με γεμιστήρα των 71 βλημάτων. Μ' αυτό μπορούν να πάνε κυνήγι για πουλάκια, όχι βέβαια να ελπίζουν πως θα μας βάλουν κάτω.

Η κανονιά ακούστηκε ακριβώς εκείνη τη στιγμή. Ένωσα τη γη να τρέμει και πρέπει να 'γίνα κάτασπρος, αναζητώντας με το βλέμμα, μες στη σαστιμάρα μου, πότε την έξοδο και πότε τον Ρούντι.

— Είδες; Ξανάρχισαν, δεν τους νοιάζει για τις συμφωνίες του Ντέιτον, σχολίασε οργισμένος, αλλά ψυχραιμα και ήρεμα, σαν να το θεωρούσε αναπόφευκτο αυτό που συνέβαινε.

— Ξανάρχισαν; ρώτησα και μ' έπιασε τρεμούλα από το φόβο μου.

Κατά βάθος, για μένα, ήταν η πρώτη κανονιά που

άκουγα στη ζωή μου· και σε μια ζώνη πολεμικών επιχειρήσεων, δεν ξέρω κατά πόσο «πρώην».

Ύστερα από λίγο άκουσα άλλες δυο.

— Είναι το πυροβολικό των Τσέτνικων. Πρέπει να 'χουν ακόμη αλλά δυο τηλεβόλα των 105 χιλιοστών. Χτυπούν τα σπίτια των Κροατών.

— Άρα και το δικό σου.

Ο Ρούντι έγνεφε καταφατικά.

— Μπορεί... Στο τέλος θα το γκρεμίσουν.

Ένωσα έναν κόμπο στο λαιμό στη σκέψη ότι θα μπορούσα να είχα βρεθεί κάτω απ' τα ερείπια, αν δεν είχαμε κινηθεί. Μ' έπιασε μεγαλύτερος φόβος που βρισκόμουν εκεί κάτω, μέσα σε κείνη την αποθήκη πυρομαχικών που μπορούσε να τιναχτεί στον αέρα. Προσπάθησα να φτάσω στην έξοδο, μα ο Ρούντι με σταμάτησε.

— Περίμενε, εδώ είμαστε αρκετά ασφαλείς.

— Θέλω να βγω! φώναξα πανικόβλητος, νιώθοντας να μου κόβεται η ανάσα.

Ο Ρούντι με κράτησε.

— Κάτσε ήσυχα... Εκείνους σκέφτομαι, κι έδειξε προς τους φίλους που είχαμε αφήσει πάνω.

Ο Ρούντι ανέβηκε τη σκαλωσιά και βγήκε στο φως, κάτω από το σκελετό του ταγκ. Τον άκουσα να φωνάζει τον Σρέτσκο και τους άλλους δυο.

— Όλα εντάξει, ακούστηκαν ν' απαντούν.

— Τι χτύπησαν;

— Το σπίτι των Ρούζιτς, εξήγησε ο Μάτε. Το 'χουν τυλίξει οι φλόγες.

— Ε! Οι γείτονές μας! είπε θυμωμένα ο Ρούντι. Θα

μας την πληρώσουν οι μπάσταρδοι! Είδες πώς σέβονται τις εντολές της SFOR; Στ' απ' αυτά τους τις γράφουν, κι εμείς εδώ κάνουμε τους καλούς... Έλα ακολούθα με.

Βγήκαμε πάλι επάνω, στο φως, στον καθαρό αέρα. Πήρα μια βαθιά ανάσα, προσπαθώντας να ηρεμήσω. Φοβόμουν πως από τη μια στιγμή στην άλλη θα έσκαιζε κι άλλο βλήμα. Κι ενώ άκουγα τον Ρούντι και τους άλλους ν' αποφασίζουν τι έπρεπε να κάνουν και ν' αδειάζουν το μπουκάλι τη σλιβοβίτσα, σκέφτηκα τα παιδιά μου, την οικογένεια μου.

Άι στο διάολο, ποιος μ' είχε σπρώξει να κουβαληθώ σε κείνο τον τόπο! Θα μπορούσα ν' απαντήσω: ο πατέρας μου. Μα θα ήταν άδικο. Για τον πατέρα μου θα 'πρεπε να σταματήσω στο Φιούμε, να τον θάψω και να γυρίσω στην Ιταλία, στη Ρώμη. Και στο Φιούμε, μπροστά στο νεκροσέντουκο του γέρου Ιταλού πρόσφυγα ανάμεσα σε νεαρούς στρατιώτες που είχαν σκοτωθεί για την Κροατία, δεν είχα μπορέσει να μην αναρωτηθώ: τι δουλειά έχει εδώ ο πατέρας μου;

— Δεν θ' αφήσουμε τώρα ήσυχους τους Νταβίτσο..., είπε ο Ιόσιπ απειλητικά.

— Θα 'πρεπε να 'χαν φύγει, είπε ο Μάτε.

— Πάμε να δούμε, αποφάσισε ο Ρούντι.

Κόψαμε μέσ' από τα χωράφια, ανάμεσα στις δαμασκηινές, ενώ σκάζανε άλλες οβίδες, πιο μακριά μας, προς το χωριό. Είδαμε τις φλόγες να υψώνονται στον ουρανό και μαύρο καπνό. Από κάπου ακούγονταν κραυγές τρόμου, πόνου.



— Θα μας την πληρώσουν, θα μας την πληρώσουν, έλεγε και ξανάλεγε ο Ρούντι.

Έτρεχα δίπλα στον Σρέτσκο. Αντιλήφθηκα ότι έσφιγγε στο χέρι ένα πιστόλι.

— Πού το πήρες; τον ρώτησα.

— Θεσ κι εσύ ένα;

— Δεν ξέρω να το χρησιμοποιήσω, απάντησα. Κι ύστερα, τι να το κάνω;

— Μα τι σόι συγγραφέας είσαι, αν δεν αποκτήσεις εμπειρίες, σχολίασε ο Σρέτσκο ανασαίνοντας με δυσκολία απ' το τρέξιμο, κι ειρωνεύτηκε:

— Ήθελες να δεις τα μέρη όπου έγινε ο πόλεμος; Ορίστε, σου δίνω και τον πόλεμο.

— Δεν ήθελα δα και τόσο..., είπα θυμωμένα.

Ακούστηκε η φωνή του Ιόσιπ:

— Να το το σπίτι. Είναι κλειστό.

Στο βάθος μιας κατηφοριάς ξεχώριζε ένα αγροτόσπιτο. Φαινόταν ένα κάρο έξω από ένα ξύλινο, μισορημαγμένο υπόστεγο, που ήταν χτισμένο πίσω απ' το σπίτι.

— Το ίδιο κάνει, εμείς θα μπορούμε, είπε ο Ρούντι, κι ύστερα βλέπουμε...

— Είναι το σπίτι μιας οικογένειας Σέρβων, μου εξήγησε ο Σρέτσκο μορφάζοντας. Τα σπίτια τους δεν τα γκρεμίζουν, τα προσέχουν, οι μπάσταρδοι.

— Πώς κάνουν; ρώτησα.

— Έχουν λεπτομερή τοπογραφικό χάρτη της περιοχής, ξέρουν πολύ καλά πού ζουν οι Σέρβοι και πού ζούμε εμείς. Κάθε βολή είναι ρυθμισμένη με ακρίβεια εκατοστού, εξήγησε ο Ρούντι.